

BEN ŞEYH BEDREDDİN

Derviş-Devlet-İsyan

TİMAŞ TARİH

SAMET ALTINTAŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

BEN ŞEYH BEDREDDİN,
HER ŐEY BEN YAŐARKEN OLDU¹

Sıcaktı

Sıcak.

Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı

sıcak

Sıcaktı.

Bulutlar doluydular,

Bulutlar boşanacak

boşanacaktı.

Nâzım Hikmet, *Simavne Kadıoğlu Şeyh Bedreddin Destanı*²

Tarih; mutlak değil muğlaktır.

Ol sebepten geđmiŐi tasarlarcken; *flu* alanların hikâyelerine kulak vermek icap ediyor.

1 BaŐlık İsmet Özel'in *Cellâdıma Gülümserken Çektirdiğim Son Resmin Arkasındaki Satırlar* adlı Őiirinden. Şeyh de darağacına giderken; Şairin ağzıyla konuŐ mudur: "Devlet sırrıyla birlikte insanın sinematografik bir hayatı olabilir/O kibar çevrelerden gizli batakhanelere/Yolculuklar, lokantalar, kır gezmeleri/Ve sonunda estetik bir idam belki!" *Erbain/Kırk Yılın Őiirleri*, İstanbul 2005, Őule Yayınları, sayfa 231-238.

2 Nâzım Hikmet, *Simavne Kadıoğlu Şeyh Bedreddin Destanı ve Bedreddin Destanına Zeyl/Milli Gurur*, İzmir 1967, Kovan Kitabevi Yayınları. Not: Her bir bölümde yer alan epigraflar Nâzım'ın aynı adlı Őiirindedir.

Amin Maalouf, *Yolların Başlangıcı*'nda geçmişin kaçınılmaz olarak b6l6k p6r6k olduğunu, yine kaçınılmaz olarak yeniden kurgulandığını, yaratıldığını s6yler ve “Orada, yalnızca bug6n6n gerçeklerinin hasadı yapılabilir.”³ der.

Romantik Kom6nist Nâzım Hikmet, Bursa Cezaevi'nde

Sadece g6lgelerini 6psek de maziyi yeniden yazmak, ‘yaşam sahaları’nı genişletmek olduğundan, b6yle si alan-zaman bileşkesinde gezinmek tuhaf bir haz verir insana. Belki de bu keyfiyet, ‘tarihin yaşam için yararları ve zararları’na bir g6z kırpmadır, kim bilir.

Osmanlı İmparatorluğu’na baktığımızda g6n6m6z6n ‘malzeme’si olan bazı olayların yahut şahısların hâla konuştuğunu g6r6r6z, Şeyh Bedreddin gibi... Simavî, sağcıların Osmanlı’ya ‘isyan’ etmesinden 6t6r6 merkezlerinden (hatta periferilerinden) uzaklaştırdığı, solcuların ise kendilerine yaklaştırdığı biri.

B6y6k T6rk şairi Nâzım Hikmet’in hayal d6nyasında şekillendirdiği ve sol’un retoriğine hamlettiėi⁴ Bedreddin fiğur6 sofistike

3 Amin Maalouf, *Yolların Başlangıcı*, evirenler: Samih Rifat-Aykut Derman, Yapı Kredi Yayınları, sayfa 294.

4 Bu raptetme; dağarcığa 6yle bir yerleşir ki 2015’te istifasını sunarken; Nâzım’ın ‘En g6zel g6nler hen6z yaşamadıklarımız’ mısralarını anan Yunan Başbakan Aleksis ipras bile G6m6lcine ziyaretinde, “Bu topraklar, bir 6nemli

bir biyografi aslında. Hem öyle marşlar okunarak değil, az biraz Muhyiddin İbn-i Arabî'yi bilmekle belki anlaşılabilir. Çünkü ilerleyen satırlarda da karşımıza çıkacağı üzere Simavlı'nın vahdet-i vücud⁵ anlayışıyla hemhâl olması, hayatını baştan ayağa değiştirecek bir tavır olacaktır.

Evet, 'hakikat'ın vizöründen maziye bakmak perdeyi çekip; pencereden gelen soğuk havayı teneffüs etmek gibidir.

'Yorumlanan Şeyh Bedreddin'ler

"Tarihçiler, aktörü insan olan gerçek olaylar anlatırlar, tarih gerçek bir romandır."⁶ sözünün ışığı altında zamanda yolculuğa başlamazdan evvel şairin mapusluk zamanlarını notlayalım: Nâzım, ilkin 1928'de, yani 26 yaşında Sovyetlerden Türkiye'ye girerken; yakalanır ve hapis yatar. Komünizm propagandası yaptığına dair hakkında açılan davalardan ötürü aldığı cezaların 1,5 yılını daha hapisanede geçirir. 1933'te gizli örgüt kurmak ve Bursa, İstanbul, Adana'da duvarlara devrim bildirileri asılması 'suç'undan mütevellit tutuklanarak; Bursa Cezaevi'ne yollanır.

---

insanın memleketi. Hayatını haksızlığa karşı mücadele eden Şeyh Bedreddin burulardan. Bu insan hepimizi örnek olmalıdır." demiştir. Bu arada Nâzım'ın 1933'te Bursa hapisanesinde Piraye'ye yazdığı *Karıma Mektup* şiiri, Che Guevara'ya kadar uzanacaktır. Ernesto'nun 6 Temmuz 1958'de Meksika'da hapisteyken annesine yolladığı mektupta, "Şimdiden ölümümü bir başarısızlık olarak görmüyorum. Hatta Nâzım'ın da dediği gibi yalnız yarım kalmış bir şarkının acısını toprağa götüreceğim." diye yazar. Meraklısına not: *YouTUBE*'daki *Tahtakale Buluşmaları-Bursa Konuşmaları* programında Güney Özkılınç'ın "Nâzım'ın Bursa Yılları" kaydını seyredebilirsiniz.

- 5 Varlığın birliği ve varlıkta birlik anlamında bir tasavvuf terimi, bu bağlamda Tanrı, âlem ve insan ilişkilerini açıklayan düşünce sistemi. "On Dördüncü Bölüm: Bir Bedreddin Sarkacı: *Varidât*"ta görüşürüz.
- 6 Paul Veyne, *Tarih Nasıl Yazılır?* Çevirmen: Nihan Özyıldırım, İstanbul 2019, Metis Yayınları, sayfa 11.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Diyanet İşleri Başkanı Şerefeddin Yaltkaya. (Asım Cüneyd Köksal arşivi)

İşte burada Şerefettin Yaltkaya'nın⁷ *Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin* risalesini okur. Eserin 65. sayfasına geldiğinde 'Yorumlanan Şeyh Bedreddin'lerin⁸ en popülerleri, dışarıdaki saatlerin çekildiği dört duvar arasında ses verir:

- 7 1880-1947 yılları arasında yaşamış, Atatürk'ün cenaze namazını kıldırmasıyla da bilinen, ikinci Diyanet İşleri Reisi Mehmet Şerefettin Yaltkaya'ya Bedreddin ile ilgili nüsha, Muallim Cevdet Bey tarafından verilir. Hafız Halil'in el yazması Menakıpnâmesi ise "Türk arşivciliğinin kurucusu" addedilen Cevdet Bey'e Tekirdağ'daki bir sahaftan ulaştırılır. Onun kaleme aldığı bu eser, Ahmed Güner Sayar'ın tespitiyle, "Cumhuriyetli yıllarda Şeyh Bedreddin'e duyulan alakanın başlangıç noktasıdır." İsmail Karâ'nın "Osmanlılar'ın son dönemlerinde hem medrese hem mektep eğitimi olarak yetişmiş ve önemli eserlerini Cumhuriyet devrinde vermiş âlimlerden ve üniversite hocalarından biridir." diye andığı Yaltkaya ile ilgili lütfen bakınız: "Mehmet Şerefettin Yaltkaya" maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 43, sayfa 308-310.
- 8 İsmet Zeki Eyuboğlu, Zeyrek Ortaokulu'ndan başlayıp Beyazıt Sahafılar Çarşısı'nda karşısına çıkan Şeyh Bedreddin'i tanıma-yazma fikrini anlatırken; cümlelerini şöyle bağlar: "Şeyh Bedreddin'i asan toplum katılığı; yönetim yavanlığı, ondan en az yüz elli yıl sonra çalışmaya başlayan gökbilimin Osmanlı toplumunda gözleme dayanan kurucusu sayılan Takiyüddin'i bile suçlamış, İstanbul'da görülen veba salgınını, kuyruklu yıldızın geçişini

... Risaleyi kapadım. Gözlerim yanıyordu amma uyukum yoktu. BaŐ ucumdaki  viye asılı Őimend fer marka saate baktım. İkiye geliyor. Bir  gara. Bir  gara daha. KoŐuŐun sıcak, durgun, aŐır kokulu bir su birikintisine benziyen havasında dolaŐan sesleri dinliyorum. Benden başka yirmi sekiz insanı ve terli çimentosuyla koŐuŐ uyuyor. Kulelerdeki jandarmalar yine bu gece düdüklerini daha sık, daha keskin  tt r yorlardı. Bu düdük sesleri ne zaman böyle deli bir sirayetle, belki de hiÇ sebebsiz, telaŐlansalar ben kendimi karanlık bir gece batan bir gemide sanırım... Bir aspirin olsa. Avu larımın içi yanıyor. Kafamda Bedreddin ve Börklüce Mustafa. Kendimi biraz daha zorlayabilsem, baŐım böyle gözlerimi bulandıracak kadar aŐırmasa, çok uzak yılların kılıç Őakırtıları, at kiŐnemeleri, kırbaç sesleri, kadın ve  ocuk  iŐlikleri içinde iki ıŐıklı  mit sözü gibi Bedreddinle Mustafanın yüzlerini görebileceğim. Gözüme, demin kapatıp çimentoya bıraktığım risale iliŐti. Yarisı güneŐten solmuŐ viŐne  r Ğ  bir kapağı var. Kapakta,  st nl  esreli s l s bir yazıyla risalenin adı bir tuğra gibi yazılı. Kapağın içinden sararmıŐ sayfa yapraklarının yırtık kenarları çıkıyor. Bu İl hiyat Fakültesi M derrisinin s l s yazısından, kameŐ kaleminden, dividinden ve rıhından Bedreddinimi kurtarmak lazım, diye düŐünüyorum.

---

onun uğursuzluğına yorumlamıŐ bütün çalıŐmalarını yasaklamıŐtı.  ağın yöneticilerinden Kılıç Ali Paşa, bu ünlü bilginin bugünkü Tophane sırtlarında kurduğu g zlemevini yıktırımıŐ, onunla ilgili ne varsa yok etmiŐti (1579). Bu dar görüŐün yarattığı başka bir olay da bundan beŐ altı yıl  ncesi T rkiyeŐinin İstanbül'unda geçti. Cumhuriyet'in ellinci yild n m  dolayısıyla Karak y e diktirilen *Güzel İstanbül* adlı bir yontu ortalığı allak bullak etti. İçiŐleri bakanı, vali bg. büyük görevliler iÇe karıŐtı, dine, inançlara, geleneklere, göreneklere, uygarlığa, bilime, bunlar, gibi nicelere aykırı sayılan bu yontu, bir gece gizlice yerinden söküldü. İŞte 1420'de, Serez  arŐısı'nda Şeyh Bedreddin'i asan düşünce ile 1973 İstanbül'unda bir yontuya karşı basınıyla, yazarlarıyla, bakanıyla, valisiyle, daha bilmem neleriyle ayaklanan anlayıŐ arasında bulunan kopmayan bağ böylece aydınlığa  ıktı." "Neden Yazdım?", *Şeyh Bedreddin V rid t*, Dördüncü Basım: 1995, Der Yayınları, sayfa 5-10.

1936'da yayımlanan Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı, bir tarih kitabına dönüşmüş durumda

Evet hem okudukları hem de duyduklarından ötürü Şair, kafasında sosyalist bir figür yaratır. Okuduğu kitabın adını az önce zikrettim. Duyduklarına gelince... Nâzım, kaleme aldığı destanına bir de *Milli Gurur* adını verdiği zeyl yazar. Ona bu 'ilave'yi kaydettiren Bursa hapis-hanesinde tutuklu, Ahmed adında bir Bedreddini'dir. Zira Nâzım'ın dağarcığını seslendiren önemli bir detaydır onun anlatıkları. Tam burada Nurdan Arca'nın *Simavnalı Bedreddin*

belgeselinde ve dokümanterin sürecini anlattığı kitabında, Bedreddinileri bulmak için verdikleri uğraşı hatırlayalım mı; çünkü tarih devam ediyor, hayat da:

Lüleburgaz'daki Bulgaristan göçmeni kitapçının 'Belki onlar bilir' dediği aileyi aramak üzere başka bir köye yollandık. Lokantaları, köftecileri ve meyhanesiyle irice bir Anadolu kentinden büyük bir yerd T. köyü. ... adı gözüme ve kulağıma hoş gelen Dostlar Kiraathanesi'nden içeri giriverdim. Çaylarımızı içerken etrafımızı saranlara, artık lafı uzatmadan aradığımız ailenin evini sordum. Güler yüzlü bir bey, 'Ben tanıyorum onları' diyerek ayağa kalktı. Hafif aksayan bacağına aldırmadan önümüze düştü ve bizi yakındaki eve kadar götürdü. Bahçede evin güzel ve nazik hanımı karşıladı bizi. ... Kibar ve yalansız bir ilgiyle dinledikten sonra, 'Ah, ben bilmiyorum ama bu konuları babaannemiz bilir' diyerek genç kızını babaannesine çağırmaya yolladı. Babaanne'nin evi çok yakında herhalde ki hemen geldiler. ...Başka bir köyde doğmuş, altı yaşındayken

bu köye taşınmışlardı. Annesi Eski Zağralıydı (Stara Zagora). 1912’de Balkan Harbi çıkınca annesi ve ailesi Bulgaristan’dan göçmüştü. Eski Zağra adını duyunca heyecandan gözlerim faltaşı gibi açıldı. Çünkü Eski Zağra’nın vaktiyle Bedreddinilerin yaşadığı yer olduğunu biliyordum. Kendimi tutamadan atıldım: ‘Ah, anneniz sağ olsaydı Şeyh Bedreddin’i mutlaka bilirdi.’ dedim. Daha cümlemi tamamlamadan yaşlı teyze genç bir kız gibi birdenbire ayağa fırladı. Sağ elini kalbinin üstüne koyarak saygıyla eğildi. ‘Yalnız annem olur mu, ben de bilirim. Pirimizdir, Bedreddin Sultan.’ dedi. Ardından uzunca bir sessizlik geldi. Sanki nutkumuz tutulmuştu. Şaşkınlık mı, heyecan mı, hayranlık mı, şimdi tam olarak adlandıramadığım yoğun duygularla teyzeye bakıyorduk. Köy köy dolaşarak aradığımız Bedreddini karşımızdaydı. Tanıştığımız ilk Bedreddini A. Ö. 83 yaşında bir kadındı. Ağrılarını filan unutmmuştu, coşmuştu. Hep ayaktaydı. Bir yandan anlatıyor, bir yandan da deyişler söyleyerek, kesik adımlarla tek başına semah dönüyordu: *Şeyhini seven kişi/Yaslanmak gerek başı/Kalk semahta bile oyna/Silinsin pak olsun ayna.*⁹

Şimdi “Ahmedin hikâyesi” için kulağımız kirişte:

Balkan harbinden önceydi. Dokuz yaşındaydım. Dedemle Rumelinde bir köylüye misafir oldu. Köylü mavi gözlü ve bakır sakallıydı. Bol kırmızı biberli tarhana içtik. Kıştı, Rumelinin kuru, çok bilenmiş bir bıçak gibi keskin kışlarından biri. Köyün adını hatırlamıyorum. Yalnız, yola kadar bizimle gelen jandarma, bu köyün insanlarını dünyanın en inatçı, en vergi vermez, en dik kafalı köylüleri diye anlattıydı. Jandarmaya öre bunlar ne

9 Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: *Şeyh Bedreddin Uzun İnce Bir Yol*, 2016, Kırmızı Kedi Yayınları. Cengiz Özdemir & Ozan Sağsöz ile Kültür Sohbetleri, *Bir İsyanın 600. Yılı Simavnalı Bedrettin*, <https://www.youtube.com/watch?v=xF9lhUY5WV4>.

Müslüman ne gâvurdular. Belki kızılbaşlılar. Ama tam da kızılbaş değil... Dedemin yumuşak, çelebice bir sesi vardı. Ötekisi kalın, hırçın ve inanmış bir sesle konuşuyordu. Onun kalın sesi diyordu ki: Hünkârın iradesi ve İranlı Molla Haydarın fetvasıyla Serezde, çarşıda, yapraksız bir ağaç dalına asılan Bedreddinin çırlıçplak ölüsü iki yana ağır ağır sallanıyordu. Geceydi. Çarşının köşesinden üç adam belirdi. Birisinin yedeğinde kır bir at vardı. Eğersiz bir at: Bedreddinin asıldığı ağacın altına geldiler. Soldaki pabuçlarını çıkardı: ağaca tırmandı. Aşağıda kalanlar kollarını açıp beklediler. Ağaca çıkan adam Bedreddinin uzun ak sakalı altından ince boynuna bir yılan çevikliğiyle sarılmış olan ıslak, sabunlu ipin düğümünü kesmeğe başladı. Bıçağın ucu birdenbire ipten kaydı ve ölünün uzamış boynuna saplandı. Kan çıkmadı. İpi kesmekte olan delikanlı sapsarı oldu. Sonra eğildi, yarayı öptü, doğruldu. Bıçağı attı ve yarısından çoğu kesilen düğümü elleriyle açarak uyuyan oğlunu anasının kollarına bırakan bir baba gibi Bedreddinin ölüsünü aşağıda bekleyenlerin kollarına teslim etti. Onlar çıplak ölüyü çıplak atın üstüne koydular. Ağaca çıkan aşağı indi. En gençleri oydu. Çıplak ölüyü taşıyan çıplak atı yedeğinde çekerek bizim köye geldi. Ölüyü yamacın tepesinde kara ağacın altına gömdü. Ama sonra hünkâr atlıları köyü bastılar. Atlılar gidince delikanlı, ölüyü kara ağacın altından çıkardı. Hani belki bir daha köyü basarlar da cesedi bulurlar diye. Bir daha da dönmedi.

Ahmed'in dedesi, "Bunun böyle olduğuna emin misin?" diye sorar: Sanki Şeyh, daha dün idam edilmişçesine kesin ve keskin yargularla olayı öyküleştiren bu Bedreddinî, "Elbette." diye cevap verdikten sonra, tasavvufî bir silsile sayıyormuşçasına itikadî haritasını imler: "Bunu bana anamın babası anlattı. Ona da dedesi söylemiş. Onun dedesine de dedesi. Bu böyle gider..."

1383'te Deli Balaban Bey ve Lala Şahin Paşa'nın idare ettiği Osmanlı birliklerince zapt edilen Serez, Yunanistan'ın kuzeydoğusunda bulunan tarihi bir kasaba.

Ahmed'in 'bakır sakallı' diye tarif ettiği köylü: "O gelecek yine. Çırılçıplak ağaca asılan çırılçıplak gelecek yine." der. Dedesi gülerек; "Sizin bu itikadınız hıristiyanların itikadına benziyor. Onlar da İsa peygamber tekrar dünyaya gelecektir, derler. Hatta Müslümanların içinde bile İsa peygamberin günün birinde Şamı şerifte gözükeceğine inananlar vardır." deyince, adam kavga eder gibi sürdürdüğü konuşmasına nihayet verir: "İsa peygamberin ölüsü etiyile, kemiğiyle sakallıyla dirilecekmış. Bu yalandır. Bedreddinin ölüsü, kemiksiz, sakalsız, bıyıksız, gözün bakışı, dilin sözü, göğsün soluğu gibi dirilecek. Bunu bilirim işte. Biz Bedreddinin kuluyuz, ahrete, kıyamete inanmayız ki dağılan, fena bulan bedenin yine bir araya toplanıp dirileceğine inanalım. Bedreddin yine gelecek diyorsak, sözü, bakışı, soluğu bizim aramızdan çıkıp gelecektir, diyoruz."

Nâzım'ın mapusluk günlerine ait bir fotoğraf, 1946

Nâzım Hikmet, eŐi Piraye ile 1935 senesinde evlenir

Köylü, bir tiyatrocı gibi tiradını noktalar, susar, yerine oturur. Bu sahnedeki son söz Ahmed'in, perdeyi o kapatsın: "Dedem Bedreddinin geleceğine inandı mı, inanmadı mı, bilmiyorum. Ben, dokuz yaşında buna inandım, otuz bu kadar yaşında yine inanıyorum."¹⁰

İŞte Şair, Cumhuriyet'in 10. yılına denk düşen aftan yararlanıp, 1934'te özgürlüğüne kavuŐtuğunda, bu kısacık hürriyetinde, evinde Piraye'ye 'kimsenin kendisini rahatsız etmemesi' tembihleriyle odasında, son fırça izleriyle ŐekillendirdiĐi *Bedreddin* portresini ortaya çıkarır.¹¹

10 Nâzım Hikmet, "Ahmedin Hikâyesi", *Simavne Kadısı OĞlu Şeyh Bedreddin Destanı ve Bedreddin Destanına Zeyl/ Millî Gurur*, Kovan Kitabevi Yayınları, 1967 İzmir, sayfa 47-50.

11 Şair, *Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nın* çıktığı 1936 yılında bir ara on üç arkadaŐıyla komünistliğinden ötürü yeniden gözaltına alınır; fakat tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılır. 1938'de orduyu ihtilale teşvik iddiasıyla hakkında iki ayrı dava açılır ve toplam 28 yıla mahkûm edilir. Cezasını, İstanbul (Sultanahmet), Çankırı ve Bursa hapishanelerinde

İKİNCİ BÖLÜM

BEDREDDİN'LE EVLİYÂ
ÇELEBİ'NİN DEDELERİ
AYNI GEMİDE!

Karanlık islanırken perde perde
belirdim onların olduğu yerde

Baştan belirtelim: Şeyh'in torunu Halil bin İsmail'in, pek tabi dedesini müdafaa için kaleme aldığı *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin*'in bize söylediği (gösterdiği?) izleği takip edeceğiz. Tali yollara da gireceğiz elbette; ama bazı defoları, görmezden gelmeleri, üstünü örtmeleri olsa da elimizdeki dört başı mamur Bedreddin biyografisi ona ait.

Kendisini analizim: Hafız Halil, büyük babasının kethüdası Börklüce Mustafa'yı tanımış, Edirne Eski Cami'nin imamı

çeker. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra çıkardığı genel af kanunu sayesinde ceza indirimi alır ve 12 yıl 7 ayın sonunda yeniden hürriyetini elde eder. 1951 senesinde askere alınması gündeme gelir. Şair, bunun üzerine Romanya üzerinden gizlice Moskova'ya geçer. Aynı sene Türk vatandaşlığından çıkarılır, 1965'te eserleri Türkiye'de tekrar yayımlanmaya başlar, 2009'da da dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın çabaları ve Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı iade edilir. Sayın Günay, aynı zamanda 2012'de Şeyh Bedreddin'in fıkıh kitapları *Letâifu'l-İşârât*, *Camiu'l-Fusuleyn* ve *et-Teshil*'in hem Arapça hem Türkçe olarak yayımlanmasına önyak olmuş kişidir, not düşelim.

Edirne-Eski Cami: İnşasına 1402'de Emir Süleyman tarafından başlanmış, 1413'te Çelebi Mehmed eliyle tamam olmuş, tam bir Fetret Devri hatırasıdır.

olmuş, ilginçtir, *Camiü'l-Fusuleyn*'e ilk hücum edenlerden Molla Hüsrev'in muhabbet halkasında yer almış, amcalarıyla beraber Göynük'te Akşemseddin'e intisap ederek Bayramî tarikatına girmiş, II. Murad'ın 1448 II. Kosova Savaşı'na katılmakla kalmamış, padişahın iltifat görüp, ordu imamlığı yapmış, Akbıyık Sultan'la İstanbul'un fethine katılmış, sonra gördüğü bir rüya üzerine Serez'e giderek; 1454'teki vefatına değin dedesinin türbesini beklemiş bir tarihî şahsiyet.

İşte bu Halil bin İsmail, dedesinin 1359 yılında bugün Yunanistan topraklarında kalan Simavna kasabasında doğ-

duğunu yazar. Bedreddin'in babası II. İzzeddin Keykavus'un torunu olduğu söylenen Abdülaziz'in oğlu İsrail, annesi ise Rum bir Hıristiyan iken Müslüman olmuş Melek Hatun'dur.

Michel Balivet, Kuruluş'un ilk demlerinde sıklıkla görülen karşımı şu sözlerle dile getirir:

Bedreddin'in annesi Hıristiyandır. Simavna bânının kızı olduğuna göre bir yüksek görevli ailesinden gelmektedir. Ak-rabalarından yüz kişiyle birlikte ihtida eder ve Bedreddin 1358-59'da Simavna'yı fetheden kişinin yerleştiği bir kilisede dünyaya gelir. Bu garip bir olgudur, çünkü Türkler bir kenti fethettikten sonra, Hıristiyan ibadet yerlerini özel konuttan çok genellikle camiye dönüştürürlerdi. Bu durum, Diyar-ı Rum'un Hallacı'nın Hıristiyan ortamında etkinlik göstereceğinin doğumundan itibaren alınma yazılmış olduğuna dikkat çekmek için Hafız Halil'in hayalinin ürünü bir simge olarak mı görülmeli? Her ne olursa olsun, baba tarafından ünlü bir Müslüman soydan gelmekle birlikte, Bedreddin kendini Müslümanlıkla pek az ilgili bir ortamda bulur. O, İslamlaşması ileride tamamlanacak olan uç beyliklerinin, darü'l-harb'in insanıdır; siyasi ve dini açıdan tam oturmamış bu sınır bölgesi şeyhin yeğlediği hareket alanı olacaktır.¹

1 Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin/Tasavvuf ve İsyân*, Çeviren: Ela Güntekin, İstanbul 2000, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, sayfa 39. Kurmaca tarihin röportajı: "Çocukluk yıllarınızla başlayalım isterseniz. Anneniz Bizanslı bir kale komutanının kızıydı ve kale fethedilene dek Hıristiyan olarak sürdürdü hayatını. Peki evde Rumca mı konuşuyordunuz?" "Elbette, annem benimle her zaman Rumca konuştu. Başka seçeneği yoktu zaten. Kalede yaşayan pek çok akrabamız gibi o da Türkçeyi yeni yeni öğreniyordu, ama aralarında hep Rumca konuşurlardı. İyi hatırlıyorum, ben biraz büyüdükçe bilmediği kelimelerin Türkçe karşılıklarını bana sorardı. Böyle böyle Türkçe öğrendi annem." Murat Küçük, *Hayali Söyleşiler/Bedreddin*, 2016, Kolektif Kitap, sayfa 34.

Şeyh Bedreddin Simaveni
kitabının yazarı Bezmi
Nusret Kaygusuz

Hafız Halil, dedesinin soyunu yüceltmek adına hâliyle Selçukîlere dayandırır. Bezmi Nusret Kaygusuz bu ‘önerme’yi benimser ve Bedreddin’in baba tarafının İsrail, Abdülaziz ve Feramürz üzerinden Selçuklu Sultanı İkinci İzzettin Keykavus’a kadar gittiğini söylemekle iktifa etmez eli yükselterek; Feramürz’un hanımı Orbay Hatun’un babası sulbü ile Asya hükümdarı Berke Han’a ulaştırır.² Ayrıca Bedreddin’in dedesi Abdülaziz, III. Alaeddin Keykubad’ın vezirliğinde de bulunmuştur.

Erdem Çıpa, *Menakıpnâme* üzerine arkeolojik bir kazı yapar. Buna göre; Hafız Halil önce Hacı İlbeyi³ ve Gazi

- 2 Berke Han, 1256-1266 yılları arasında saltanat süren ilk Müslüman Altın Orda hükümdarı. Onun Selçuklularla münasebeti Bizans’a sığınmış bulunan ve İmparator Mikhail VIII. Palaiologos’un emriyle Enez Kalesi’ne kapatılan İzzeddin Keykâvus’u kurtarmak için harekete geçmesiyle başlar. Kaygusuz’un zihninde bu ayrıntı var mıdır bilinmez; ama Bedreddin’in bir ‘taraf’ını Cengiz Han’a ulaştırmakla Yıldırım-Timur arasındaki jeneolojik münakaşada ‘saf’ını belli ettirme gayreti ve telaşı gözden kaçmaz.
- 3 İmparatorluğun Rumeli haritası lejantı Süleyman Paşa’yla işaretlenir. Doğrudur; ama Gazi’ye bu akla veren ve dahi onu teşvik eden kişi; Orhan Bey döneminde toprakları Osmanlı Devleti’ne katılan Karesioğulları’nın büyük vezirlerinden Hacı İlbey’dir. Karesi sancak beyliğine atanan Süleyman Paşa’ya, stratejisini Balkanlara yöneltmesi gerektiğini söylemekle kalmaz, 1361’de Trakya’nın müstahkem kasabası addedilen Dimetoka’yı alarak; Türk yurdu yapar. Burası aynı zamanda bir rivayete göre Orhan Bey, başka bir söylenceye nazaran Yıldırım Bayezid zamanında Balkan fütuhatına katılan Seyyid yahut Kızıl Deli Sultan’ın (Hacı İlbeyi’n?) tekkesinin olduğu yerdirdi. Bektaşiliğin ikinci kurucusu sayılan Balım Sultan bu dergâhta şeyhlik yaptıktan sonra Hacibektaş’a gider. Bütün Rumeli gazilerine bir demet mısra yollayalım o zaman: “Gövdene imrenirdi ok atmayı bilenler/gövden aklın gibi engebeli ve dakikti/sokaklarda kavga çıkardı senin yüzünden/sen topuğunu gösterirdin ve dövüş başlardı/ejderle çarpıştırdı bey çocukları/müminler müşriklerle savaşırlardı/Toprak ve

Ece'nin; Abdülaziz'in 'akraba'ları olduğunu belirtir. Daha sonraysa bir yandan Abdülaziz'in, Selçuklu soyundan geldiğini, diğer yandan da Hacı İlbeyi ve Gazi Ece'nin, 'gürgen tohumu' olduklarını önemle vurgular. Yazarın bu nahoş ifadeyi kullanması tesadüf değildir. Zira bu ifade evveleminde Selçuklu sultanının soyuna baba tarafından mensup olduğu söylenen Abdülaziz'in üstünlüğüne vurgudur. Dahası Hafız Halil, Timur'a atfen kullanılan, dolayısıyla da olumsuz anlamı çağdaşlarının gözünden kesinlikle kaçmayacak olan -ve 'damat' anlamına gelen- 'gürgen' kelimesini kullanarak, aynı zamanda Hacı İlbeyi ve Gazi Ece'nin astlığına da işaret etmiş olur:

Son olarak, *Menâkıb*'in rekabetçi dili, okuyucuya meşruiyet iddiasında bulunanların şecerelerinin bu iddiaların temellen-dirilmesi bağlamında son derece önemli olduğu bir tarihsel dönemin siyasi havası hakkında net bir fikir verir. Abdülaziz'in tarihselliği konusunda da yine Osmanlı kaynakları bazı ipuçları sunar. Örneğin Uruç Bey sadece Alaeddin'in veziri olan ve 'mükemmel akla ve bilgiye sahip' [sâhib-i kemâl-i akl-ü-dânâ] bir Abdülaziz'den bahsetmekle kalmaz, bu şahsın Selçuklu sultanıyla Osman Bey [s.?-1324?] arasındaki diplomatik ilişkilerde faal bir rol aldığını da söyler. Aksarayî, *Müsâmaratül-abbâr*'ında III. Alaeddin Keykubad'ın [s. 1298-1302]

“Türklerin İkinci Hükümdarı
Orhan Gazi”

yağmur savaşlılardı/anahtar ve kilit/birbirine girerdi ekmekle bulutlar/kan ve su/nadirele zenit...” İsmet Özel, “Üç Firenk Havası”, *age.*, sayfa 201-208.

mütevvisi olan bir Abdülaziz'den bahsederken, Ebu'l-Hayr-i Rûmî'nin *Saltuknâme*'sinde Abdülaziz ile Osman Bey arasında anlatısal bir bağ kurulur. Bu tarz anlatısal ipuçları, Abdülaziz ile Bedreddin arasında bir bağ olduğunu kesin olarak kanıtlamasa bile, böyle bir bağın mümkün olabileceği ihtimalini reddetmek için kimi tarihçiler gibi acele edilmemesi gerektiğini hatırlatır.⁴

“Sultanım! Acaba Bir Fikriniz Mi Var? Derin Düşünceye Dalmışsınız.”

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ysa pejoratif bir *-mış'lı* geçmiş zaman kullandığı Bedreddin anlatısında, bu kaziyeye şu sözlerle karşı çıkar: “Saltanat kurmak için meydana çıkanlar ve muvaffak olanlar bu hareketlerini meşru göstermek için kendilerinin eski hükümdar sülâlelerinden birisine mensup olduklarını iddia edegelmişlerdir. *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin* müellifinin Şeyh Bedreddin'i Selçukîlere mensup göstermesi bu kabilden olsa gerektir.”⁵

Ama bir dakika durun. Her ne kadar Nihal Atsız “O zamanki Türk aydınları arasında, kendisini ya Peygamber'e ya Dört Halife'ye ya da ünlü bir şeyhe bağlamak hususundaki modanın bir neticesidir.” itirazlarında bulunsa da *Seyahatnâme* müellifine göre, Rumeli'ne giden gaziler içinde kendi cediti Ece Yakub'un⁶ yanı sıra Şeyh Bedreddin'in babası İsrail'in amcaları Gazi Fazıl ve Abdülmümin de aynı salın/anlatının

4 H. Erdem Çıpa, “Osmanlı Tarih yazımında Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa: Halil b. İsmail'in *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin* b. İsrail İsimli Eseri”, *Uluslararası Börklüce Mustafa Sempozyumu Kitabı*, sayfa 113-133.

5 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Samavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Vak'ası”, *Osmanlı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, sayfa 361.

6 Independent Türkçe için kaleme aldığım “Evlîyâ Çelebi'nin büyük dedesi Ece Yakub'un kabrini nasıl buldum?” adlı yazımda detaylar mevcut.

içindedir. Üstüne bir de Bedreddin'den ve kalkışmasından hazzetmeyen 'birincil el kaynak' vakanüvislerinin kayıtları için 'sahih'liği hususunda bir tereddüt payına kürek çekmiyor değil. Şeyh Bedreddin'in 'isyan sahibi'⁷ olarak tanımlandığı *Neşri Tarihî*'nden ilgili bölümü okuyalım:

Süleyman Paşa asker toplayarak Karasi'ye gitti. Karasi vilayeti onun tımarı idi. Alınır alınmaz Orhan Gazi burasını oğlu Süleyman'a vermişti. Süleyman Paşa Karasi'de gezip dolaşırken Aydıncık'ta (Edincik) Temaşlık'a gitti. Seyrederken düşünce denizinde boğuldu, endişe deryasına daldı. Hiç kimse ile konuşmadı. Ece Bey, derler bir yiğit vardı. Ece Bey: "Sultanım! Acaba bir fikriniz mi var? Derin düşünceye dalmışsınız." dedi. Süleyman Paşa: "Bu denizi öte geçmeye imkân olur mu diye düşünürüm, geçerken kafir duymasa derim." dedi. Ece Bey ile Gazi Fazıl: "Eğer buyurursanız biz ikimiz geçelim." dediler. Süleyman Paşa: "Nereden geçeceksiniz?" diye sordu. Ece ve Fazıl Beyler: "Sultanım! Öte yakaya yakın olan yerler vardır, oradan geçeriz." dediler. Sonra at sürüp Viranca Hisarı'na geldiler. Bu hisar, Güğercinlik'ten aşağı, Çimpe Hisarı'nın karşısında idi. Ece Bey ile Gazi Fazıl. Çabucak ağaçtan bir sal yapıp üzerine bindiler. Geceleyn Çimpe Hisarı'nın civarına çıktılar.

Hikâyenin devamında 'ele geçirilen kâfir'in rehberliğinde bu kez Süleyman Paşa'nın da içinde bulunduğu seksen gazi eliyle Çimpe Kalesi fetholunur. İşte, Osmanlı'nın ruhu, kalbi, aklı addedilen Rumeli anavatan, Osmanogulları da Balkan

7 Mehmed Neşri, Bedreddin'in şu cümleleri kurduğunu serdediyor: "Şimdiden sonra bana gelin, itaat edin. Padişahlık bana verildi, yeryüzüne ben halife olacağım. Her kime sancak ve subaşılık gerek ise, her kimin ne gayesi varsa benim yanına gelsin. Çünkü şimdiden sonra isyan sahibiyim. Börklüce Mustafa da Aydın ilinde başkaldırdı. O benim müridimdir. Benim için başkaldırmıştır." *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi*, İstanbul 2011, Timaş Yayınları, sayfa 217.

Evliyâ Çelebi'nin büyük dedesi Ece Yakup,
Bursa Pınarbaşı Mezarlığı'nda metfun

İmparatorluğu olarak bu demlerde kurgulanır. Bu arada sizce bu *patchwork*'te kimin deseni daha kullanışlı ve de eski? Artık kim kırkyamadan ne anlarsa diyelim ve sorunun izinde Bedreddin'in atalarıyla alakalı değerlendirmeleri size bırakalım.

Başını Vermeyen Şehit, Bedreddin'in Dedesi Mi?

Malum Edirne'yi üçüncü Osmanlı padişahı I. Murad Han alır. Ardından 1364 Sırpsındığı Savaşı'nın kahramanı Hacı İlbeyi'n yanında Dimetoka ve çevresini fethetmek için giden gazilerden olan⁸ Bedreddin'in ailesi de 'ikinci başkent'e yerleşir.

8 Selahattin Döğüş'ün kaleme aldığı "Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri" adlı makaleyi bu kontekste behemhâl okuyun. Bu arada Orhan Şaik Gökyay,

Bir Osmanlı Kadısı

Ömer Seyfettin, *Başını Vermeyen Şehit* adlı öyküsünün son paragrafında, “O vakit birçok gazilerin *gaiip ordusundan imdada gelmiş bir veli* sandıkları bu şehit, acaba, Grişgal hisarının o eski meczup kadısı mıydı?” diye sorar. Biz de ‘o eski meczup kadı’ Bedreddin’in babası mıydı diye tarihin kulağına fısılda-

Ömer Seyfettin

“Şeyh Bedreddin’in Babası Kadı mı?” adlı makalesinde, istinsah ya da telaffuz hatası sonucu ‘gazi’nin ‘kadı’ olarak okunduğunu söylese de Bedreddin’in imzalarını *Simavna Kadısı Oğlu* diye sirküle etmesi meseleyi tashih eder.

- 9 Ömer Seyfettin, “Başını Vermeyen Şehit”, *Hikâyeler 2*, Hazırlayan: Hülya Argunşah, İstanbul 2017, Dergâh Yayınları, sayfa 226.

yalım ve ses, zaman kapsülünde duvarlara çarpa çarpa seyahat etsin...

Sonuç itibariyle Avrupa'da (darülharpte?) doğan birinci jenerasyon Türklerden olan Bedreddin hem gazi hem de kadı bir aileye mensup, Rumeli çocuğu olarak hayata başlar. Ona 'ısyan'ında sufle verecekler arasında eskinin bu gazilerinin olmasını hatırdan çıkarmayın; çünkü işin ucu II.

Mehmed'in Fatih olup İstanbul'u aldıktan sonra İmparatorluğun köklü ailelerinin tasfiyesine kadar uzanacak bir repertuar.

İmparatorluğun Üçüncü Padişahı
I. Murad Han

Yıldızların Altında...

Tahsil hayatı; Edirne-Bursa-Konya-Kudüs-Kahire-Mekke-Tebriz hattında geçecek olan Bedreddin'in hocalarını sıralayalım: Babası Kadı İsrail bin Abdülaziz, Mevlâna Feyzullah, Koca Naip, Mübarekşah Mantıkî, ez-Zeylaî, Ekmeleddin el-Babertî ve Hüseyin Ahlatî.

Bedreddin, babasının tedrisinden sonra *taht-ı kadim*'de kaynaklara 'Kadı Mahmud' diye geçen, uzun bir ömür sürdüğü için de 'Koca Naip'¹⁰ adıyla meşhur âlimden ders görür. Bursa

10 Üçüncü Osmanlı padişahı Sultan Birinci Murad zamanında Bursa kadısı olan Koca Naip tarafından yaptırılan Hisar'daki Kavaklı Cami'ni hatırlatmak istiyorum. Avlusunun köşecğinde Geyikli Baba'nın kendi eliyle diktığı çınar ağacının da kadraja girmesi; Kuruluş Devri Osmanlı'sındaki iç içe geçmişliğin

Osmanlı Devleti'nin İkinci Başkenti Edirne

kadısı Mahmud ve torunu Musa,¹¹ Gazi Hüdavendigâr ile beraber Edirne'ye gelir. Mahmud Efendi, ilminin yanı sıra uzun yaşamasından ötürü de saygı duyulan bir isimdir. Kadı Mahmud Efendi -yüzyıllar sonra bir başka Bursa Kadısı Mahmud Efendi aynı şehirde aynı unvanla bulunacak- devrin en kuvvetli âlimlerindendir. Onun Osmanlı tarihini derinden besleyen bir nehir olduğunu ise Âşıkpaşaoğlu, kendisiyle yaptığı monologda anlatır. Kroniğinde, bu bilgileri nereden duyduğunu sorar ve şu cevabı verir: “Bursa'nın Koca Naip diye anılan bir naibi varmış. O zaman Bayezid Han'ı tutukları sırada orada imiş. Hatta Sultan Bayezid Akşehir'de öldüğü zaman da yanında bulunuyormuş. Ben bunları ondan öğrendim... Ben ne anlattımsa, onun söylediklerinden anlattım. Fakat onun hikâye ettiği şeylerin pek çoğunu söz uzar diye söylemedim.”¹²

mevsimini gösteriyor. Bu hâl, rengi, kokusu ve diliyle mazinin imbiğinden çekilen iksire olan iştahımızı ya da ihtiyacımızı kanatlandırmıyor mu?

11 Şeyh Bedreddin'in ömrü hayatı; direnmeler, cesaretler ve Musalar kanaviçesinde seyredecektir.

12 Âşıkpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Kemal Yavuz, Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2010, sayfa 124.

İmparatorluğun Taht-ı Kadimi Bursa

İş bu Koca Efendi, hafidi yani erkek torunu Musa ile Bedreddin'in hocalığını yapar. Musa, *Kadızzâde-i Rumi* diye şöhret bulacak ve tuttuğu ilmî ipin uçları Ali Kuşçu eliyle Kıta Avrupa'sına sarkacaktır. İhsan Fazlıoğlu diyor ki: "Matematik ilimlerden Hermetik-Pitagorasçı mistisizmi, astronomi ve optikten de Aristotelesçi fizik ve metafizik ilkeleri temizlemeye çalışan Ali Kuşçu, Merkür'ün hareketleri konusunda yeni bir kinematik-geometrik model önerdi. Ayrıca Regiomontanus üzerinden Copernic'e¹³ giden yolda

13 "Devrim sözcüğü çeşitli entelektüel ve pratik koşullarla ilişkilidir. Terim olarak gök cisimleri için daha on dördüncü yüzyılın sonlarında kullanılıyor olsa da 'devrim' etiketi 1543 yılında, Kopernik'in gök cisimlerinin hareketlerini anlattığı *De revolutionibus orbium coelestium* adlı anlatısının yayımlanmasıyla